

DEVLETİN GÖRELİ ÖZERKLİĞİ TEZİ VE ABD'DE 2008 FİNANSAL KRİZİ

Gülşen ŞEKER AYDIN*

THE THESIS OF RELATIVE AUTONOMY OF STATE AND THE 2008 FINANCIAL CRISIS IN THE USA

Öz

Çalışma, 2008 Krizi'nde neoliberalizmin ABD'de sorgulanmasına rağmen hükümet uygulamalarında neden derinleştiğini anlamak için Obama ve Trump dönemlerindeki devlet ve sermaye ilişkilerine odaklanmıştır. Devletin Görelî Özerkliği Tezi'nin ABD'nin Obama ve Trump döneminde krize yanıt olarak geliştirilen devlet politikalarını açıklamada ne derece başarılı olduğu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaçla, ilkin, Poulantzas'ın Devletin Görelî Özerkliği Tezi Domhoff ve Miliband'ın çalışmaları çerçevesinde eleştirel olarak incelenmektedir. Obama'nın seçim kampanyalarının sermaye sınıfı tarafından desteklendiği, Trump'ın ise iş adamı olması hasebiyle sermaye sınıfının ABD devlet politikalarının oluşturulmasına doğrudan katılım sağladığı vurgulanmaktadır. Bunun sonucunda, bu yönetimlerin krize karşı geliştirdikleri politikaların neoliberalizmin derinleşmesine ve bu sistemdeki hataların göz ardı edilmesine neden olduğu tartışılmaktadır. Sonuç bölümünde, devletin sermaye sınıfı ile sıkı bağları sonucu krize yönelik politikaları geliştirip uygularken görelî özerk davranmadığı, daha çok finans sermayesinin bir aracı gibi davrandığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 2008 Küresel Finansal Krizi, Devletin Görelî Özerkliği Tezi, ABD, Devlet-Sermaye İlişkileri, Poulantzas.

Abstract

The study focuses on the state-capitalist class relations in Obama and Trump presidencies to clarify why neoliberalism was not problematized and even deepened due to the 2008 Crisis. It examines the Relative Autonomy of State Thesis and aims to explore its effectiveness to account for the crisis policies of Obama and Trump. To this end, first, the study examines Poulantzas' Relative Autonomy of the State Thesis argumentatively by utilizing Miliband's and Domhoff's analytical frameworks. The study argues that while the capitalist class supported the election campaigns of Obama, Trump is a member of the ruling class. To conclude, the study argues that, due to these close ties, the state failed to behave

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, e-posta: gulsenaydin1978@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1288-4053>.

relatively autonomously while responding to the crisis, and acted as a direct instrument of the capitalist class.

Keywords: The 2008 Financial Crisis, The USA, State-Capital Relations, Poulantzas.

1. Giriş

1990'lı yıllardan itibaren gerçekleşen finansal krizler, yoğunlaşan küreselleşme sonucu önceki krizlere göre hem daha geniş coğrafyaları etkiledi, hem de bu etkiler daha derin oldu. 2008 Küresel Finansal Krizi ise 1929 yılındaki Büyük Ekonomik Buhrandan sonra yaşanan en kötü kriz olarak kayda geçti. Bu kriz sadece etkileri açısından değil, aynı zamanda küresel kapitalizmin merkezi olan ABD'de başlaması açısından da dikkat çekti. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan krizler gelişmekte olan ülkeleri kasıp kavururken bu ülkelerin ekonomik politikalarının yanlışlığından dem vuruluyor; IMF krizleri aşabilmeleri için bu ülkelere Washington Uzlaşması adı verilen neoliberal ekonomi politikalarını dayatıyordu. Ancak bu kez kriz neoliberalizmin kalbinde görülünce, Washington Uzlaşması dünyada sorgulanmaya başladı. Kimi Avrupa Birliği ülkeleri post-Washington Uzlaşması'nı ve 'görünür eli' tartışmaya başladı. Yükselen Çin'in Pekin Oydaşısı da dikkat çekmeye başladı.

Bu arayışlar ABD'de devlet politikaları belirlenirken rağbet görmedi. Krizden sonra ABD'de devlet politikaları bağlamında neoliberalizmin bütünüyle sorgulanması yaşanmadı; sadece aşırı kuralsızlaştırma ve en yüksek konumlardakilerin aşırı kazançları bir süreliğine sorgulandı. Zengin ve fakir arasında büyüyen uçurum ve eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi hizmetlerin sağlanması için yapılan kamu harcamalarının gün geçtikçe azaltılması sorgulanmadı. Dahası, krizden sonra eşitsizlik artarken, kamu harcamaları daha da azaltıldı. Böylelikle, krizin faturası sermaye yerine emeğe ödetilmeye çalışıldı. Bu anlamda Washington Uzlaşması tartışılacağına, ABD içindeki uygulamaları özelinde daha da derinleşti.

Bu çalışma, neoliberalizmin yaşadığı büyük krize rağmen, neden Amerika'da çok sınırlı olarak sorgulandığını ve içte neoliberalizm uygulamalarının neden derinleştiğini anlamak için ABD'de Obama ve Trump dönemlerindeki devlet ve sermaye ilişkilerine odaklanacaktır. Bu bağlamda, Marxist devlet teorisinin devlet ve sermaye arasındaki ilişkileri ile ilgili tezlerini incelenerek, bu tezlerin ABD'nin Obama ve Trump döneminde 2008 Finansal Krizi'ne yanıt olarak geliştirilen devlet politikalarını açıklamada ne derece başarılı olduğu ortaya konulacaktır. Bu amaçla, ilk olarak, Devletin Görelî Özerkliği tezi incelenecektir. Bu tezi incelerken önce Nicos Poulantzas'ın yaklaşımı incelenecek, sonra da Poulantzas'ın yaklaşımı Ralph Miliband ve G. William Domhoff'un

çalışmaları çerçevesinde eleştirel okumaya tabi tutulacaktır. Makalede inceleneceği gibi, bu yazarlar sermayenin devletin işleyişine doğrudan katılım yoluyla müdahale edebildiğine dikkat çekerler. Onlara göre, sermaye sınıfının üyeleri kimi zaman devlet kurumlarında seçimle iş başına gelen siyasetçiler ya da atama yoluyla gelen memurlar olarak görev yaparlar. Doğrudan katılım dışında, sermaye sınıfı siyasetçilerin seçim kampanyalarına finansal destek sağlayarak yardım eder; ya da sahip oldukları medya kuruluşları ya da vakıflar yoluyla da siyasetçilere destek verirler.

Çalışmada Domhoff ve Miliband'ın bu görüşleri tartışıldıktan sonra, bu tezlerin ABD'de Obama ve Trump'ın sermaye sınıfı ile bağlarını ortaya koymada son derece başarılı olduğu ortaya konulacaktır. İki siyasetçinin kampanyalarının da sermaye sınıfı tarafından desteklendiği, Trump'ın ise iş adamı olması hasebiyle sermaye sınıfının ABD devlet politikalarının oluşturulmasına doğrudan katılım sağladığı gözler önüne serilecektir. Bu arka plan oluşturulduktan sonra, Trump ve Obama yönetimlerinin içte nasıl Washington Uzlaşması paralelinde kamu harcamalarında kısıntıya gittiğini incelenerek, zengin ve fakir arasındaki uçurumun büyüdüğü göz önüne serilecektir. Sonuç bölümünde ise, ABD'nin krize rağmen neoliberalizmin ülke içinde kıyasıya uygulanmasının ardında Miliband ve Domhoff'un devletin görece özerkliği tartışması bağlamında ortaya koyduğu sıkı devlet-sermaye ilişkilerinin yattığı tartışılacaktır.

2. Devletin Görece Özerkliği Tezi ve Miliband ve Domhoff'un Araçsalcı Yaklaşımı

Devletin Görece Özerkliği Tezi devletin yapabileceklerine ve gücüne odaklanan Marxist temelli bir teoridir. Bu teoriye göre devlet, kapitalist toplumun devam ettirilmesinde ve istikrarının korunmasında kısıtlı bir şekilde bağımsız rol oynayabilir.

Devletin Görece Özerkliği Tezi'ni anlayabilmek için öncelikle Marksizm'in alt yapı ve üst yapı ilişkilerine nasıl baktığını anlamak önemlidir. Marx (1904:11), bu konu ile ilgili olarak üretim ilişkilerinin toplumun ekonomik yapısını oluşturduğu söylemişti. Bu yapı çok önemlidir çünkü Marx'a göre bu temelin üzerinde hukuki ve siyasi üstyapı yükselir. Üretim tarzı yaşamın sosyal, siyasi ve manevi süreçlerinin genel karakterini belirler (Marx, 1904: 11). Üretim tarzı ve üretim ilişkileri toplumun alt yapısını oluşturur; siyaset ve hukuk ise üst yapıyı oluşturur ve alt yapı tarafından şekillendirilir. Toplumdaki siyasi oluşumların üretim tarzı ve sınıf yapısı tarafından yönetildiği ve sınırlandırıldığı inancı Marxizm'de merkezi bir konuma sahiptir (McLennan, 1989: 8).

Marx'ın devlet hakkındaki bu görüşleri “Araçsalcı Yaklaşım” olarak isimlendirilir; çünkü devlete egemen sınıfın amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı bir basit araç olarak yaklaşır. Araçsalcı Yaklaşım zaman içinde birçok eleştiriye maruz kaldı çünkü devlet toplumsal düzenin meşruiyetini sağlamada ve korumada önemli bir rol üstlenir. Bu rolü oynayabilmek için devlet, hâkim sınıfın aracı olsa bile sınıf mücadelesinde en azından tarafsız görünmelidir. Dahası sermaye sınıfının her zaman tek bir çıkar etrafında birleştiği söylenemez; sermaye sınıfının içindeki grupların çıkarları kimi zaman birbiriyle çatışır. Bu durumda devlet zaman zaman bir kapitalist sınıf içindeki bir grubun çıkarını diğerine ya da diğerlerine karşı korumak durumunda kalır. Devlet bunu yaparken Araçsalcı Yaklaşımın düşündüğünden daha fazla bir serbestiyle hareket eder. Sermaye sınıfının kontrolü altında olduğunu düşündüğü devlete böyle bir serbesti tanımayan Araçsalcı Yaklaşım, bu noktaları açıklamada yetersiz kaldığı için eleştirildi (Block, 1977: 8-9). Birçoğuna göre Marx ve Engels'in bıraktığı Araçsalcı Devlet Teorisi yetersizdir; dağılık, kimi zaman birbiriyle çelişen, genel geçer olmak yerine özel durumları açıklamak için sarf edilmiş ve gazete okurlarına hitap eden yorumlar içerir (Jessop, 2001: 149). Marxizm ayrıca ekonomik indirgemeci olmakla suçlandı. Marksizm içinde bu tavrı benimseyenler, ekonomik olmayan sistemlerin yapılarının ve görevlerinin ekonominin ihtiyaçları ile örtüşüğünü iddia ettiler. Ekonomik indirgemecelik, ekonomik olmayan sistemlerin önemli bir özerk kurumsal mantığının ve ekonominin üzerinde önemli bağımsız etkisinin olabileceğini reddetti (Jessop, 1990: 79).

NeoMarxistler bu eleştirilere cevap vermek için siyasi olanın kendine haslığına odaklandı; tarihin akışı üzerinde siyasetin ve devletin ne derece belirleyici etkiye sahip olabileceğini sorguladı. Bu sorgulama Marxist gelenek içinde Devletin Görelî Özerkliği Tezi'nin ortaya çıkmasına zemin hazırladı (Block, 1981: 33).

Devletin görelî özerkliği kavramı Nicos Poulantzas tarafından geliştirildi; zaman içinde kullanımı yaygınlaştı ve yaygınlaştıkça da orijinal anlamından saptı. Bu kavram yazarın Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar adlı eserinde genişçe tartışıldı. Poulantzas'a göre kapitalist üretim süreci içinde ekonomik ve siyasi aşamalar görelî olarak birbirinden ayrılmıştı. Kapitalist devletin bu ayırmadan kaynaklanan yapısal karakterini anlamak için kapitalist devletin görelî özerk karakterine odaklanmak gerekiyordu (Gülalp, 1987: 287). Poulantzas bu kavramı ortaya atarken siyasi ve ekonomik olanın birbirinden ayrışmasını mutlak hale getirmeye çalışmadı (Yalman, 2015: 83). O, kapitalist devletin resmi olarak ekonomiden ayrı ve kapitalist sınıfın doğrudan kontrolü altında değilken nasıl kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet ettiğini göstermeye çalıştı. Bunun cevabı devletin

görelî özerkliğinde yatıyordu. Bu daimî sabit, ekonominin siyasiye ve siyasinin ekonomiye müdahalelerini ya da müdahale etmeyişlerini düzenliyordu (Poulantzas, 1973: 143). Poulantzas için devletin kapitalist devlet olması onun kapitalist sınıfın direkt aracı olmasını gerektirmiyordu. Kapitalist devlet, daha çok kapitalist sınıfın ekonomiyi kontrol etmesini ve bu kontrolü yeniden üretmesini sağlayan ilişkileri ve koşulları meşru hale getiriyordu. Toplumsal ayrılıklar, sermaye birikim sürecinin devamlılığını sağlamak için –sermaye sınıfı lehine- uzlaştırılıyordu. Eğer devlet bir derece özerkliğe sahip olmasaydı, o zaman toplumsal çatışmalar keskinleşirdi ve sermaye birikim sürecinde aksamalar olabilirdi. Poulantzas'a göre devletin görelî özerkliğini ortaya çıkaran hâkim sınıfların birlik içinde olmaması ve birbiriyle çatışan çıkarlarının olmasıydı. Devlet birleştirici ve uzlaştırıcı güç olduğu için görelî özerkti. Devlet, hâkim sınıfların siyasi örgütlenmesini sağlar, emek sınıfının siyasi örgütlenmesinin önüne geçer ve böylesi bir örgütlenmenin egemen sınıfları tehdit etmesine engel olur, köylüler gibi hâkim üretim tarzında faaliyet göstermeyen sınıfları karmaşık bir ideolojik süreç yoluyla siyasi olarak yeniden gruplandırır (Poulantzas, 1973: 287-288).

Poulantzas, Marxist gelenekte devletin ancak ve ancak görelî özerk olabileceğinin altını çizdi. Bir Marxist olarak O'nun için öncelikli olan üretim ilişkilerinin belirleyici rolüydü. Neo-Marxizm'de görelî özerkliğin ötesine gitmek isteyenler büyük bir riske giriyorlardı. Marxizm'de bulunan en değerli şeyi- Marxist çerçevenin analitik gücünü- kaybetme ile yüz yüzdiler (Block, 1981: 33-34). Poulantzas'a göre devletin özerkliği eksiktir çünkü devlet bürokrasisinin kendi başına siyasi gücü yoktur. Bürokrasi devletin görevlerini yerine getirirken sınıflara ait olan siyasi gücü kullanır. Devlet kurumları güç merkezleridir fakat gücün sahibi olanlar sınıflardır. Devlet, görelî özerkliği sınıf mücadelesinin güç ilişkilerinden devralır (Poulantzas, 1973: 335-336).

Ancak, Poulantzas, Araçsalcı Yaklaşımı da kabul etmiyordu. O'na göre devlet bu yaklaşımın düşündüğünden daha karmaşık sosyal ilişkiler bütünüydü. Devlet, sermaye birikiminin engellere takılmadan devam edebilmesi için sosyal bütünlüğü sağlama görevini yerine getiriyordu (Poulantzas, 1974: 171).

Poulantzas'ın yine Marxist gelenekten gelen Ralph Miliband ile tartışmaları literatür içinde önemli yere sahiptir. Tartışma Miliband'ın 1969 yılında çıkardığı *State in Capitalist Society* (Kapitalist Toplumda Devlet) isimli kitabı ile başlar. Bu çalışmasında Miliband, devleti, devletin kapitalist toplumda yapısal olarak belirlenmiş rolüne yoğunlaşarak analiz etmek yerine, onu kontrol eden insan öznelerine odaklanarak analiz etmeye çalışır (Jessop, 1990: 30).

Miliband'a göre, devletin ekonomiye hâkim sınıf ile ilişkilerini analiz etmek önemli bir gerekliliktir. Marxist anlayışa göre kapitalist bir toplumun yönetici/iktidar sınıfı, üretim araçlarına sahip olan ve onları kontrol eden ve aynı zamanda sahip olduğu ekonomik güç sayesinde devleti toplum üzerinde hâkimiyet kurmak için araç olarak kullanan sınıftır (Miliband, 1969: 23). Bu sınıf toplumun küçük bir kesimini kapsar, ancak bu küçük kesim üzerinden büyük ayrıcalıklar elde ettiği büyük bir servete sahiptir (Miliband, 1969: 28).

Peki, yönetici sınıfın devlet ile ilişkilerini Miliband nasıl analiz eder? Miliband için, devletin kendi başına varlığından söz edilemez; devlet kendisinin parçaları olarak etkileşimde olan kurumlar tarafından oluşturulmuştur (Miliband, 1969: 49). Devletin gücü de aslında bu kurumlardadır ve bu kurumlarda belli başlı mevkilerde olanlar vasıtasıyla kullanılır. Bu önemli pozisyonlarda olanlar devlet eliti olarak isimlendirilebilir (Miliband, 1969: 54). Miliband da yönetici sınıfın devlet ile ilişkilerini analiz ederken yönetici sınıfın devlet eliti ile ilişkilerine odaklanır.

Yönetici sınıfın devlet eliti ile ilişkileri, doğrudan ya da dolaylı olabilir. Doğrudan ilişkilerden kast edilen, yönetici sınıfın üyeleri olan iş adamlarının devlet eliti olmalarıdır. Bu durum çoğunlukla göz ardı edilir ama önemli sonuçlar doğurur (Miliband, 1969: 55). Devlet ekonomiye müdahale ettiğinde yönetici sınıftan gelen bir devlet eliti diğer ekonomik gruplara göre çok daha güçlü bir durumda olacak ve bunu diğer sınıflarla rekabette bir avantaj olarak kullanacaktır. Devlet müdahalesini ait olduğu sınıfın çıkarlarına uygun olarak şekillendirmeye çalışacaktır (Miliband, 1969: 59) Miliband'ın ışık tuttuğu bu doğrudan ilişki bu çalışmanın araştırma sorusu açısından yol gösterici olacaktır çünkü Trump anlatılacağı gibi yönetici sınıftan gelen bir iş adamıdır.

Tabi ki, iş adamlarının devlet eliti olduğu örnekler azdır ama gene de yönetici sınıf ile devlet eliti arasındaki mesafeyi kapatan başka mekanizmalar da vardır. Örneğin devlet eliti olabilmek için yüksek kalitede eğitim gerekir ve yönetici sınıfın çocukları bu eğitime ulaşmada daha şanslı konumdadırlar (Miliband, 1969: 60).

Devlet kademesinde önemli pozisyonlara gelmek adayın kurduğu bağlantılarla da yakından ilişkilidir. Miliband'a göre devlet elitinin seçiminde akrabaları ve arkadaşları kayırma önemli rol oynar. Yine, devlet elitinde ağırlıkta olan burjuva sınıfı kendi ile aynı değerleri paylaşanları da kayırır (Miliband, 1969: 63). Devlet elitinin üyeleri arasında az sayıda bazen emek sınıfından ya da alt-orta sınıftan gelenlere rastlanır ama bu elitler yönetici sınıfın değerlerini benimsemiş kimselerdir. Devlet

kademelerinde yükseldikçe statülerin kendine sağladığı yaşam tarzını benimserler, geldikleri sınıftan uzaklaşırlar (Miliband, 1969: 65).

Poulantzas, Miliband'ın kitabıyla ilgili yazdığı incelemesinde, devlet kuramının ve siyasi gücün, Gramsci gibi nadir istisnalar dışında, Marxist düşünce tarafından ihmal edildiğine dikkat çeker. Miliband bu ihmal edilen alana yoğunlaştığı için Kapitalist Toplumda Devlet önemli bir boşluğu doldurmaktadır (Poulantzas, 1972: 238-240). Ancak Poulantzas, Miliband'ın Marxizm'de devlet teorisini incelemek yerine, bu konuyu bir veri olarak aldığı ve sadece konu ile ilgili imalarda bulunduğunu vurgular. Poulantzas kendisinin somut olanın analizine karşı olmadığını ancak bunu yapmadan önce kuramsal boyutun ele alınması gerektiğini söyler (Poulantzas, 1972: 240).

Dahası Miliband, sosyal sınıflara ve devlete nesnel yapılar olarak yaklaşmaktadır. Bu nedenle, sürekli toplumsal sınıfların kişiler arası ilişkilere, devletin, devlet aygıtını meydana getiren çeşitli grupların üyelerinin kişilerarası ilişkilerine ve toplumsal sınıflarla devletin kendisi arasındaki ilişkinin de, toplumsal grupların üyeleri bireylerle, devlet aygıtının üyeleri bireyler arasındaki ilişkilere indirgenebileceği izlenimini yaratmaktadır (Poulantzas, 1972: 242).

Poulantzas ayrıca sermaye sınıfının üyelerinin devlet aygıtına ve hükümete katılımının sorunun önemli yanını oluşturmadığını iddia eder. Poulantzas'a göre böyle bir katılım açıklayıcı bir neden değil sadece şans ile ilgili bir sonuçtur (Poulantzas, 1972: 245). O halde Miliband'ın yapması gereken devleti bir toplumsal bütün olarak ele alarak rolünü açıklığa kavuşturmaktır. Hâlbuki O, devletin rolünü devlet aygıtının rolüne indirgemiş görünmektedir. Dahası, Poulantzas'a göre, kapitalist devlet kapitalist sınıfın çıkarlarına bu sınıfın üyeleri devlet aygıtına direkt katılmadığında daha iyi hizmet etmektedir (Poulantzas, 1972: 246).

Devletin toplumsal olarak bir bütün olarak alınmasının önemli olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Şüphesiz ki, Marxizm'in kuramsal olarak devleti nasıl ele aldığı da incelemek de önemli ve gereklidir. Ancak, Miliband'ın Poulantzas'ın eleştirisine verdiği cevapta belirttiği gibi (1972:254), Marxist kuramın deneye dayalı olarak da test edilmesi de gereklidir. Bu çalışmanın da yapmak istediği budur: Poulantzas'ın Devletin Görelî Özerkliği Tezi'nin kapitalist devletin elitlerine odaklanarak sınamak. Miliband, kapitalist devletin Araçsalcı Yaklaşımına uygun olarak sermaye sınıfının çıkarlarına hizmet etmesini yönetici sınıflar ile devlet aygıtındaki görevliler arasında doğrudan ya da dolaylı olarak kurulan ilişkilere bağlar. Ancak Miliband'ın vurguladığı bu doğrudan ve dolaylı ilişkiler sonucu Poulantzas'ın savunduğu devletin görelî özerkliği de

ortadan kalkmakta, devlet tüm yönleri ile sermaye sınıfının kontrolüne girmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Miliband'ın sunduğu kullanışlı deneysel yöntemi kullanarak, Obama ve Trump'ın 2008 Krizi'ne yönelik geliştirdiği politikaları değerlendirip sermaye sınıfı ile doğrudan ve dolaylı bağlantıları olan bu başkanların döneminde devletin görece olarak özerk mi davrandığına yoksa tamamen neoliberal çıkarılara mı hizmet ettiğine ışık tutmaktır.

Çalışma bunu incelerken Miliband'ın önerdiği çerçevenin yanı sıra ABD için deneysel bir çalışma örneği olan Domhoff'un *Who Rules America? (Amerika'yı Yöneten Kim?)* isimli kitabından da yardım alacaktır. Bu çalışmada Domhoff, büyük şirket, banka ve finansal kuruluşların sahiplerinin sistemdeki boşlukları kullanarak milyarlarca dolarlık finansal desteği politikacıların seçim kampanyalarına aktarabildiğine dikkat çeker. (Domhoff, 2014: VI-VII). Domhoff başka şekillerde de bu sınıfın siyasetçiler üzerinde etkili olduğunu yazar. Bu sınıf, siyasetçilere seçim kampanyalarında konuşma platformları, lobicilik için fırsatlar, görev süreleri öncesinde ve sonrasında yüksek ücretli iş imkânları sağlarlar. Bu şekilde, bu sınıf iş dünyası yanlısı başkanları iş başına getirmeyi ve hem Senato hem de Temsilciler Meclisi'nde kendilerini destekleyecek çoğunluğu oluşturmayı başarmışlardır (Domhoff, 2014: XII). Bazen de bu iş çevresinden kişiler devletin yürütme organında önemli pozisyonlar edinir. Bu sınıf yine düşünce kuruluşları gibi çeşitli alanlarda siyasetin oluşturulmasına etki eden bir ağa da sahiptirler. Bu ekonomik gücün uzmanlığın ve siyasetçiler üzerinde etki mekanizmaları sayesinde bu sınıf, diğer sınıfların da faaliyet gösterdiği ekonomik ve siyasi çerçeveleri şekillendirirler. Bu şekilde kendilerini ilgilendiren konularda her zaman kaybettiklerinden çok daha fazlasını kazanırlar (Domhoff, 2014: XIII).

Böylesine bir etki altında devletin görece özerkliğinden bahsedilebilir mi? Domhoff bu şartlar altında ABD'de devletin özerkliğinin esamesinin okunmadığını söyler. Hükümetin özerkliği ancak hükümet içinde birlik olduğunda ve görece olarak özel kuruluşların temsilcilerinin ve çalışanlarının etkilerine kapalı olduğunda ortaya çıkabilir. ABD için bu durum geçerli değildir. Devlet ekonomiye hâkim sınıfın kontrolindedir; politikalar da bu sınıf tarafından şekillendirilir (Domhoff, 2014: 209).

Kısacası, Miliband ve Domhoff'un görüşleri arasında benzerlik vardır. Her ikisi de siyasetçiler ve sermaye sınıfı arasındaki bağları ortaya koyup bu bağların devletin görece özerkliğini engellediğini söyler. İkisinin yaklaşımı da Araçsalci Yaklaşımına uygundur. Çalışma, takip eden bölümlerde Miliband ve Domhoff'un sunduğu çerçeve yardımıyla Obama ve Trump yönetimlerinin yönetici sınıf ile bağlarını ve bu bağların 2008 Krizi'ne yanıt olarak geliştirilen politikaları şekillendirmede ne derece etkili olduğunu ve

devletin görece özerk davranıp davranmadığı inceleyecektir. Ancak öncesinde bu kriz neoliberalizmin krizi olduğu ve krize verilen cevaplar neoliberal düzen temelinde geliştirildiği için önce neoliberalizmi kısaca incelemek faydalı olacaktır.

3. Neoliberalizm

Neoliberalizm teriminin kullanımı ile ilgili olarak iki ayrı dönemden bahsedilebilir. 1970'lerin sonuna kadar bu terim 1930'larda ortaya çıkan ve Freiburg Ordoliberalizm Okulu, Mont Pelerin Topluluğu, Keynes karşıtı Chicago Okulu ve Friedrich Hayek'in iktisat alanındaki fikirlerinden bahsederken kullanılmakta idi. 1970'lerin sonlarından itibaren ise terim artık daha farklı kullanılmaya başladı, bu dönemde neoliberalizm ortaya çıkan kuralsızlaştırma, özelleştirme ve refah devletinin zayıflatılması akımını anlatmak için kullanılıyordu. 1990'lı yıllara gelindiğinde bu akım dünyayı öylesine etkisi altına aldı ki, neoliberalizm artık *zeitgeist*, yani zamanın ruhu, haline gelmişti (Venugopal, 2015: 167-168).

Keynesçi ekonomik sistemde emek sınıfının hayat şartları neoliberal sisteme göre daha iyi olsa da, bu dönemde ABD'de sermaye sınıfı emek sınıfına açık ya da gizli şekillerde baskı uygulamaya devam ediyordu. Sermaye sınıfı bu dönem de emek sınıfını temel karar alma yapılarının dışında tutuyordu. Böylelikle de emek sınıfının baskı altında tutulması kolay hale geliyordu (Kolin, 2019: 132).

Neoliberalizm dünyaya hâkim olmadan önce Batı Blokundan benimsenen ekonomik düzen Keynesçilik idi. Bu düzende devlet yatırımı sağlamak ve istihdam yaratmak için ekonomiye müdahale etme yetkisine sahipti. Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ve sermaye birikim sürecini aksatan yapısal kriz, kapitalizmin bu yeni - Fordist, Keynesçi ya da yeniden dağıtımçı- modeli yaratılarak çözüldü (Robinson ve Barrera, 2012: 7).

Ancak, 1970'lerin sonunda bu çözümün geçici olduğu görüldü. Krizin tetikleyicisi 1973 OPEC petrol krizinin yarattığı arz şoku idi. Keynesçi ekonomik sistem krizin yarattığı stagflasyonun üstesinden gelemeyince devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan liberal fikirler yeniden rağbet görmeye başladı (Snowdon ve Wynarczyk, 2005). Bu seferki kriz ise küreselleşme yoluyla hiç değilse geçici olarak çözüldü. Bu krizlerin çözülmesi insanlık için iyileşme anlamına gelmiyordu; daha çok sermaye birikim sürecinde karşılaşılan sorunun üstesinden gelinmesi anlamını taşıyordu (Robinson ve Barrera, 2012: 7).

1978-1980 yılları Neoliberalizm için tam bir dönüm noktası oldu. 1978'de o zamanki Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanı Deng Xiaoping, ülkesinin komünist sistemdeki ekonomisini dönüştürmek için önemli adımlar atmaya

başladı. Deng'in kapitalist sistemi tesis etmek yönünde attığı adımlar, dünya nüfusunun beşte birinin yaşadığı ülkesinin eşi görülmemiş kalkınma oranlarına ulaşmasının yolunu açacaktı. Çin'de bunlar olurken, Pasifik Okyanusu'nun diğer tarafında da, Paul Volcker, 1979 yılında ABD Merkez Bankası'nın başına geçti ve kısa süre içinde ülkesinin para politikasını keskin bir biçimde değiştirdi. O'nun yönetiminde Fed, işsizlik üzerindeki sonuçlarına aldırmadan, enflasyona karşı amansız bir mücadeleye girişti. Volcker, Keynesçi ekonomik anlayıştan ülkesini hızla uzaklaştırmaya başladı. Atlantik'in öte yakasında ise aynı yıl Margaret Thatcher İngiltere başbakanı oldu. Thatcher, sendikaların gücünü ortadan kaldırmaya ve son on yıldır ülkesinde etkili olan enflasyonist durgunluğu bitirmeye kararlıydı. 1980 yılında ise Ronald Reagan ABD başkanı seçildi. Reagan, ekonomiyi canlandırmak için Volcker'in para siyasetini desteklemenin yanı sıra, kendi politikalarını da uygulamaya koydu. Reagan'ın politikaları emek sınıfını zayıflatmaya, endüstri ve tarım alanındaki düzenlemeleri kaldırmaya ve yurt içinde ve dünya çapında finans sermayesini güçlendirmeye odaklanacaktı (Harvey, 2005: 1.)

Özellikle finansal kapitalizmin -gerekirse de üretici kapitalizmin zayıflatılması pahasına- güçlendirilmesi neoliberalizmin ayırıcı özelliklerinden biridir. Bu yönüyle neoliberalizm şok etkisi yarattı çünkü kapitalist sistem içinde süregelen mücadelenin taraflarını değiştirdi. Neoliberalizmde mücadelenin temel tarafları artık sermaye ve emek olmayacaktı; taraflar bir yanda finans sermayesi diğer yanda ise üretici kapitalizm ve emekten oluşacaktı (Marshall, 2018: 62).

Gitgide daha fazla finansal hale gelen kapitalist ekonomiyi yönetebilmek için Keynesçi ekonomideki hükümetin vatandaşa karşı sorumluluklarının değişmesi gerekti. Artık hükümetin yüksek talebi Keynesçi kamu harcamaları, uluslararası sermaye akımlarını düzenlenmesi ve toplu sözleşme haklarının korunması yoluyla sağlaması zorunluluğu ortadan kalkıyordu. Neoliberalizm, ekonomik istikrar ve kalkınmayı çalışan ve yoksul halka verilen tüketici kredisini önemli oranda arttırarak ve varlıklı kesim için vadeli işlemler piyasasında yatırım fırsatları sunarak sağlamayı vaat ediyordu (Smemo, 2019: 49).

Neoliberalizm için 20. yüzyılın sonunda ekonominin, toplumun ve kültürün küreselleşmesi olumlu bir gelişme idi; neoliberalizm çok zengin ve başta ABD olmak üzere önde gelen sanayileşmiş ülkelerde yaşayan ve ulus aşırı nitelikte yatırım faaliyetleri yürüten finansal kapitalist sınıfın ortaya çıkışına hizmet etti (Peet, 2011: 388). Yeni küresel düzen ekonomi ve siyaset arasındaki sınırları yeniden çizdi. Çevre ülkelerinde kalkınmacı devlet anlayışı sert bir saldırıya maruz kaldı; devlet ekonomiden elini çekmeliydi. Öncelikle Latin Amerika Washington Uzlaşması'nın hedefi

oldu. Daha sonra da IMF ve Dünya Bankası Küresel Güney'in büyük kısmında yapısal uyum programları yoluyla neoliberalizmi yaydı (Fraser, 2015: 177). Finansal Kapitalizm olarak da isimlendirilebilecek bu sistemde devlet önemli bir güç ve yetki kaybına uğradı. Devletin kaybettiği güç, merkez bankaları ve finans kuruluşları tarafından devralındı. Devlet yerine artık onlar küresel ekonomide ve kapitalist toplumlarda emek ve sermaye, devlet ve vatandaş, merkez ve çevre arasındaki ilişkilerin temel kural koyucuları haline geldi (Fraser, 2015: 175). Sermaye, kapitalist ekonomi için her zaman hayati roller oynayan devlet üstündeki tahakkümünü genişletti. Eskiden devletler uzun vadede sermaye birikimini devam ettirebilmek için şirketleri kısa vadedeki çıkarlarını ikinci plana atmaya zorlarken, finansal kapitalizmde finans sermayesi yatırımcılarının kısa vadedeki çıkarlarını garantilemek için devletleri ve halkları zapturapt altına aldı (Fraser, 2015: 176). Bu şartlar altında, bundan sonraki bölümlerde tartışılacağı gibi devletin görelî özerkliğinden bahsetmek olanaksız hale gelecekti. Devlet, finans sermayesinin açık bir sömürü aracı haline gelecekti. Bu durumun yansımaları Obama ve Trump dönemlerinde 2008 Krizine cevaben geliştirilen politikalar da görülecekti. Şimdi bu dönemlere bakalım.

4. Obama ve Obama Yönetimi'nin Sermaye Sınıfı ile Bağlantıları ve Neoliberal Politikaları

Medyada yer alan biyografilerine bakıldığında, Obama'nın yönetici sınıfın üyesi bir aileden geldiği söylenemez. Obama'nın kendisi ile aynı ismi taşıyan babası Kenya'da doğdu ve büyüdü. Hawaii Üniversitesi'nde iktisat eğitimi görmek için burs kazandı ve burada Obama'nın annesi ile tanıştı. Obama'nın annesi bu sırada antropoloji eğitimi alıyordu. Baba Obama, bir süre Harvard'da eğitimine devam ettikten sonra, ailesini bırakıp Kenya'ya geri döndü. Oğul Obama bir süre akademisyen olan annesi ve üvey babası ile Endonezya'da, bir süre de büyükanne ve büyükbabası ile Hawaii'de yaşadı. Önce Columbia Üniversitesi Siyasal Bilgiler Bölümü'nden, sonra da Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1989'da Obama Chicago'da hukuk şirketleri Sidley Austin ve Barnhill&Galland'da çalıştı. Bill Clinton'ın seçim kampanyasında oy kayıtlarının tutulmasında çalıştı (Biography, 2019). Obama'nın bu sınıf arka planı dikkate alındığında, yönetici sınıfın desteği olmadan başkanlık koltuğuna oturmasının zor olduğunu vurgulamak gerekir. Şimdi Obama'nın bu sınıfın desteğini nasıl aldığına bakalım.

Obama'nın 2008'deki seçim kampanyasındaki destekçileri arasında Midwest-Chicago bölgesindeki büyük sermaye sahipleri yer alıyordu. Obama, aynı zamanda Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iken

irtibata geçtiği New York'taki finans çevrelerinden de destek almıştı (Rasmus, 2019: 34).

Obama uzun siyasi kariyeri süresince üst düzey şirketlerle çeşitli bağlantılar kurdu. İlk olarak Illinois senatörü olmak için seçim kampanyası düzenlerken ve sonrasında da ABD senatörü ve başkan adayı olduğunda üst düzey şirket elitiyle bağlantılarını kuvvetlendirdi. Obama bu süreçte seçim kampanyaları için ihtiyacı olan paraya ulaşabilmek için yatırımcı bankacılar, risk portföyü yöneticileri ve girişim sermayedarları ile sık sık bir araya geliyordu. Aslında Obama'nın Harvard'da aldığı eğitimi sırasında kazandığı dünya görüşü de bağlantı kurduğu bu sınıfın dünya görüşüne denk düşüyordu (Van Apeldoorn ve De Graaff, 2017: 363).

Obama'nın Illinois'deki siyasi kariyeri tanınmış bir Chicago gayrimenkul müteahhidi olan Tony Rezko tarafından desteklenmişti. Obama, genç bir avukat olarak, Rezko'nun bazı anlaşmalarında rol üstlenmişti ve senatör olduğu zaman da Rezko'nun anlaşmalarını destekleyen mektuplar yazmıştı (Chastain, 2008). Obama'nın senatör olduktan sonra Rezko'dan Chicago'da bir ev almak için yardım aldığı iddiaları ortaya atılmıştı. ABC New'e göre, Rezko ve Rezko ile bağlantısı olan kişiler Obama'nın 2004 yılındaki seçim kampanyası için 120.000 dolar bağış yaptı. Bu tarihte yolsuzluk, rüşvet ve haksız kazanç iddialarıyla Rezko hakkında FBI tarafından soruşturma yürütülmekte idi (Ross ve Schwartz, 2008).

2008 yılındaki seçim kampanyası boyunca Wall Street Obama'nın seçim kampanyasına yaklaşık 16.1 milyon dolar aktardı. Obama'nın seçim kampanyasındaki diğer büyük destekçilerin verdiği toplam desteğe oranlandığında (77 milyon dolar), Wall Street'in 2008 yılındaki tüm finansal desteğin yaklaşık beşte birini sağladığı söylenebilir. Bu rakamlara bakıldığında Obama o zamana kadar finans dünyasından en fazla destek alan siyasetçi olmuştur (Dixon, 2011). Obama'nın Wall Street karşıtı seçim öncesi söylemlerine rağmen bu sektörün Obama'ya rakibinden daha fazla destek sağlaması finans sektörünün kazanacak adaya yatırım yapması olarak yorumlanmıştı (Kaiser, 2008).

Obama'nın bu bağlantılarına ek olarak kendisinin yönetimindeki birçok politika yapıcısı da sermaye sınıfı ile yakın ilişki içinde idi, hatta direkt finans kuruluşlarından ve bankalardan bu görevlere gelmişlerdi. Obama yönetiminde 19 karar vericinin 14'ü bu görevlerinden önce çeşitli şirketlerde yüksek pozisyonlarda çalışıyorlardı. Bu 48 şirketin üçte biri F-500 şirketleri, yani Amerika'nın en büyük ve ulus ötesi çalışan şirketleri, idi. Diğer bazıları da McKinsey gibi ulus ötesi şirketlere danışmanlık sağlayan şirketlerdi. Bu şirketlerin yüzde 38'i, yani en büyük kısmı, (emlak ve sigortayı da içeren) finans alanında faaliyet gösteren şirketlerdi. 48

şirketin içinde hukuk ve danışmanlık şirketleri yüzde 29, gıda ve toptancılar ise yüzde 15 paya sahipti (Van Apeldoorn ve De Graaff, 2017: 359).

Obama döneminde önemli görevlere gelenler daha yakından incelendiğinde, sermaye ile bağlantıları daha belirginleşmektedir. Hazine Bakanı Tim Geithner Wall Street'e yakınlığı nedeniyle finans sektörüne güvence sağlamak için seçilmişti ve bankaların çıkarlarını korumaya odaklandı. Yönetim ve Bütçe Dairesi başkanı Peter Orszag'ın uzmanlık alanı açıklardı ve dengede bir bütçeye ulaşmak için hızlı bir program uygulamak istiyordu. Ulusal Ekonomik Konsey Başkanı olan Larry Summers ise bir zamanlar bir serbest yatırım fonu direktörü idi ve borcun ekonominin temel problemi olduğuna inandığı için altyapı harcamalarına karşı idi (Marcetic, 2019). Neoliberal duruşuyla dikkat çeken başka bir isim de Obama'nın özel kalemi müdürü Rahm Emanuel idi. Emanuel, daha önce bir yatırım bankeri olarak çalışıyordu. Kedisi, sendikalı işçilere karşı takındığı sert tutumla ve Obama'yı milyonlarca Amerikalıya sağlık güvencesi sağlayacak Obamacare (Hasta Koruma ve Ekonomik Sağlık Bakımı Yasası) programını bırakmaya ikna etmesiyle tanınıyor (Kampf-Lassin, 2019). Hazine Bakanı Yardımcısı pozisyonunda olan Herbert Allison da uzun süre Merrill Lynch'de yönetici pozisyonunda çalışmıştı ve Fannie Mae Şirketi'ni de bir süre yönetmişti. Hazine Bakanı Müsteşarı olarak görev yapan Gene Sperling ise daha önce Goldman Sachs danışmanıydı. Başka bir Hazine Bakanı Müsteşarı, Lewis Alexander, da daha önce Citigroup'un baş ekonomisti idi (Kroll, 2010).

Obama ve Obama yönetimindekilerin sermaye özellikle de finans çevreleri ile bağlantılarını bu şekilde ortaya koyduktan sonra bu bağlantıların krizi yönetmek için geliştirilen politikalara nasıl yansıdığına bakalım. Obama 2008 seçim kampanyası sırasında kimi zaman neoliberal olmayan söylemlere başvurdu. Bush'un şirket yatırımları vergi indirimini yürürlükten kaldırmaya, yılda 250.000 dolardan daha fazla kazananların ödediği vergiye arttırmaya, Afganistan ve Irak'taki savaşları bitirerek sağlanacak finansmanı altyapı projelerine aktarmaya söz verdi. Bankalar için yeni düzenlemeler getireceğini, işçilerin işveren korkutmasına ve manipülasyonuna maruz kalmadan organize olabilmesine imkân sağlayacak kontrol kartını uygulamaya açacağını, eğitimin özelleştirilmesini durduracağını, sosyal güvence ve emeklilik sistemini koruyacağını ve sağlık sigortası kapsamında olmayan Amerikalı sayısını azaltacağını söylüyordu (Rasmus, 2019: 34).

Obama 2009 Ocak ayı başında görevine başladığında, ulusal hatta küresel ölçekte çöküşün eşliğinde olan bir neoliberal düzenle karşılaştı. Obama'nın yukarıda anlatılan yönetici sınıf ile bağlantılarının yanı sıra, Kongre'de arkasındaki Demokrat Parti desteği de O'nu neoliberal prensiplere sadık

kalmaya itti. Radikal reformlara başvurmak yerine, katı neoliberal politikalar izledi (Smemo, 2019: 49).

Seçimden hemen sonra Bush'un vergi indirimini iptal etme planı rafa kaldırıldı. Aralık 2008'de Obama'nın danışmanları vergi indirimlerinin iki yıl daha devam edeceğini duyurdu. Bu karar hükümet için 450 milyar dolarlık vergi geliri kaybı anlamına geliyordu (Rasmus, 2019: 34).

2009 yılının ilk yarısında ABD'de her ay 500.000 kişi işsiz kalmıştı. Özellikle otomotiv endüstrisi kötü etkilenmişti. General Motors 49 yıl içinde en düşük satışını 2008 yılında yaptı. Büyük bir bankacılık holdingi olan Citigroup, 53.000 kişiyi işten çıkardı. Alüminyum devi Alcoa, 15.000 çalışanın işine son verdi. Lojistik şirketi DHL 9.500 kişiyi, yani ABD'deki çalışanlarının yüzde yetmiş üçünü, işten çıkardı. Bu örneklere eklenecek daha çok sayıda şirket vardı. Bu durgunluk Büyük Ekonomik Buhrandan sonra görülen en büyük ekonomik durgunluktu (Sherman, 2016:36).

Wall Street'in önemli ikonlarından finans kuruluşu Lehman Brothers'ın çöküşü aslında krizinin başlangıcı oldu. O'nu General Motors, Citigroup, dev sigorta şirketi American International Group (aiG), Fannie Mae ve Freddie Mac izledi. Obama'nın neoliberal politikalarından birisi milyonlarca işsiz temel ihtiyaçlarını karşılamak için iş ararken, iş imkânları sağlayacak hükümet harcamalarına öncelik vermek yerine, 1 trilyon dolarlık ekonomiyi canlandırma programı çerçevesinde ticari ve finansal girişimleri kurtarmaya girişmesiydi. Kriz içindeki neoliberal sistemi kurtarmak için Obama yönetiminde bu programla kamu kaynakları özel çıkarlar için harcanmış oldu (Berberoglu, 2011: 159-160, Smemo, 2019: 50). Bankacılık kurtarma operasyonları bütçe açıkları ile birleşince, Obama kamu borcunu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yeni zirve noktasına taşıdı (Aydın, 2016).

2011 yılı Şubat ayında ABD borsası toparlanmıştı; 2009 Şubatındaki 6500 seviyesinden 12000'e yükselmişti. Ancak, bu toparlanma daha çok sermaye sahiplerini olumlu yönde etkiledi çünkü kâr oranlarında toparlanma yaşanmıştı. İşlerini ya da ipotek yüzünden evlerini kaybedenler için bu toparlanmanın bir anlamı yoktu. Çalışmaya devam edebilenlerin de yaşam standartlarında önemli bir gerileme gözlemlendi. Emek sınıfına aile borçlarının yanı sıra mali destek verilerek kurtarılan bankaların ve finans kurumlarının da borçları yüklendi. Bu sınıf sadece toplumun küçük bir kısmı için kazanç anlamına gelen maliyetli savaşların da harcamalarını ödemeye mahkûm edildi. Böylece Wall Street toparlanırken, toplumun büyük kısmı fakirleşti (Berberoglu, 2016: 1-2).

Kurtarma operasyonunu planlayan Wall Street destekçileri, “batmak için çok büyük” doktrinine sığınarak bu kaynak aktarımını haklı çıkarmaya çalıştılar. Bu doktrine göre bazı kurumlar öyle hayati idi ki onların batışı tüm finansal sistemi çöküşe götürürdü. Bu durumda devletin en önemli önceliği finans sistemini topluma, vergi ödeyenlere ve emek sınıfına vereceği zarar ne olursa olsun tekrar kâr edebilir hale getirmek oldu. Aslında “batmak için çok büyük” doktrini serbest piyasa kapitalizminin tamamen reddedilmesi anlamına geliyordu. Kaybeden sermaye sahipleri yanlış kararlarının sonuçlarına katlanmaktan azat ediliyordu; serbest piyasa onları cezalandıramayacaktı (Petras ve Veltmeyer, 2012: 208-209). Başkan ve Kongre’deki demokratlar, neoliberalizmin hatalarının doğurduğu bu krizi çözebilmek için yine neoliberal piyasa prensiplerine dayanan Amerikan Kurtarma ve Yeniden Yatırım Kanunu, Kamu ve Özel Yatırım Programı ve otomotiv endüstrisi için bir kurtarma programından oluşan bir pakete başvurdular (Smemo, 2019: 50).

Bu kurtarma politikaları ile Obama yönetimi krizin sorumluluğunu taşıyan finans sektörüne son derece cömert ve hoş görülü davranırken krizin kurbanlarına karşı eli sıkı ve haşindi (Elhefnawy, 2019: 5). Devlet sermaye sınıfının zararlarını karşılamak için bu sınıfın ödediği vergilerde indirim sağlayacaktı. İş dünyasına uygulanacak düşük vergiler ve sosyal güvence programlarındaki kesintiler, şirketlerin birikimlerinin artmasına zemin hazırlayacaktı (Petras ve Veltmeyer, 2012: 208). Böylelikle, neoliberalizm krizle birlikte yeni bir sermaye birikim metodu kazanmış olacaktı. Emek sınıfı için ise kendileri için yapılan sosyal güvenlik harcamaları azaldığı halde durumlarını kötüleştiren neoliberalizmi kurtarmak için daha fazla vergi ödemek trajedinin daha da derinleşmesi anlamına gelecekti (Springer, 2018: 2532-2533).

Devlet ipotekleri ödeyemediği için evlerini kaybedenlere karşı da hiç cömert değildi. Obama bile 270 milyon dolarlık konut kurtarma paketinin-ki onun da sadece 75 milyon doları hacizden kurtarmak için bazı ev sahiplerine verilecekti- her evi hacizden kurtarmaya yeterli olmayacağını söylüyordu. Aslında Obama’nın kurtarma planı tamamen neoliberal sermaye birikim sürecinin ihtiyaçlarına odaklanmıştı. Kongre sonunda Ailelere Evlerini Kurtarmaları için Yardım Kanunu’nu kabul ettiğinde bariz bir biçimde borç verenin izni olmadan ipotek koşullarında değişiklik yapılmasının önüne geçti. Söz yine sermaye sahiplerinde olacaktı. Dahası, bir milyonun üzerinde ev sahibi Obama’nın emlak programlarından yardım aldı ama bunların yarısından fazlası borcun yeniden yapılandırılması için gerekli şartları sağlayamadığından ipotek hafifletme yardımı alamadı. Bu durumda Obama’nın krizin kurbanları için oluşturduğu kurtarma programları da neoliberal mantığa göre işliyordu (Smemo, 2019: 60-61).

Yine eklemek gerekir ki, Marx'ın öngörülerini doğrular şekilde, sermaye sınıfı işsizliği sermaye birikimi için bir araç olarak kullandı. İşsizliği silah olarak kullanan sermaye sınıfı ücretleri azalttı ve emek sınıfını daha fazla çalıştırarak sömürsünü derinleştirdi. Böylece karını da arttırdı (Petras ve Veltmeyer, 2012: 205). ABD'de devletin ekonomiye müdahalesi sonucu kriz sermaye sınıfının ve kapitalizmin krizi olmaktan uzaklaştı ve emeğin krizi haline geldi (Petras ve Veltmeyer, 2012: 208).

2008 Krizi, neoliberal tezlerin aksine piyasa mekanizmalarının ekonomik krizleri çözmek için yeterli olmadığını ortaya koydu. Piyasa ekonomisinin yetersizlikleri devlet müdahalesini meşrulaştırdı (Bochańczyk-Kupka ve Pęciak, 2019: 27). Kriz sermaye sınıfı ile devlet arasındaki sıkı işbirliğini de göz önüne serdi. Devletin yardımı olmasaydı sermaye sınıfı krizin yükünü emek sınıfının sırtına yükleyip tekrar kâr edebilecek, hatta kârlarını arttırabilecek, duruma gelemeyecekti. Krize karşı geliştirdiği politikalarla Obama döneminde devlet görece özerk olarak davranmadı; daha çok sermaye sınıfının bir aracı gibi davrandı. Obama yönetiminde krize yönelik politikaları geliştiren elitlerin sermaye sınıfı ile bağlantıları çok barizdi. Wall Street ile yakın bağlantılı olan kişilerin krize karşı geliştirdikleri politikalarda finans çevrelerinden görece de olsa özerk davrandıklarını söylemek oldukça zordur. Bu politikalar geliştirilirken söz konusu kişiler toplumun bütünlüğünü korumak ve devletin davranışlarını meşru göstermeye odaklanmak yerine bir an önce batan sermayedarları kurtarmaya yöneldiler. Devlet sermaye sınıfının kısa vadedeki çıkarlarını kurtarmaya yöneltince bu sınıf kısa sürede tekrar kâr etmeye başladı; hatta kâr oranlarını arttırdı.

5. Yönetici Sınıfın Bir Üyesi Olarak Trump ve Neoliberal Politikaları

Donald J. Trump'ın sınıf olarak kökenleri incelendiğinde kendisinin New Yorklu milyarder bir işadamı, emlak sermayedarı, kumarhane ve otel zinciri sahibi ve medya patronu olduğu görülür. Babası da New York'un önde gelen gayrimenkul müteahhitlerinden biriydi. Baba Trump devletle yakın ilişkiler içinde idi; Federal Konut İdaresi kariyerinin ilk zamanlarında O'na önemli finansal destek sağlamıştı (Goodman, 2016). Bu yönleri dikkate alındığında Trump sermaye sınıfındandır ama üretici sermaye sınıfından ziyade finans sermayesine yakın durmaktadır. Tartışıldığı gibi neoliberalizmde baskın olan sınıf finans sermayesi olduğundan Trump'ın Miliband'ın kavramsallaştırmasından yer alan yönetici sınıf ile doğrudan bağlantılı bir ABD başkanı olduğunu söylemek yanlış olmaz. "Borçlar Kralı" olarak isimlendirilen Trump, tam 6 kere iflasını ilan etmiştir. İflaslar

ve başka kestirme yollarla sistemi kendi kazancı için kullanmayı başarmış ve servetini arttırmıştır (Marshall: 2018: 62).

Trump yönetimindeki birçok isim de finans çevreleri ile yakından ilişki içindedir. Bu bağlar Trump yönetiminin değişik alanlardaki neoliberal politikaları incelenirken tartışılacaktır. Trump'ın ilk neoliberal zaferi ise 2017 yılı sonunda Vergi İndirimi ve İstihdam Kanunu'nun kabul edilmesi idi (Rossi, 2018). Bu 1986'dan beri yapılan en kapsamlı vergi reformu oldu. Bu reform ile ABD kurumlar vergisi oranları yüzde 35'ten yüzde 21'e indirildi. Böylelikle, Reagan döneminden beri kurumlar vergisinde en yüksek indirim Trump döneminde yapılmış oldu. Bu vergi indirimi ile Trump, daha düşük oranda vergi ödemek için üretim faaliyetlerini ABD dışına kaydıran ABD'li şirketlerin "yuvaya dönüşünü" sağlayacağını ve istihdamı arttıracığını açıkladı. Böylelikle krizle birlikte düşen istihdam oranlarını yükseltmeyi planlıyordu. Ancak bu vergi düşüşünün nasıl finanse edileceği tartışma konusu oldu (Rakamlar ve Yalanlar, 2018). Öte yandan, kısa sürede vergi indirimlerinin en fazla Amerikan toplumunun en zengin kesimine hizmet ettiği ortaya çıktı. Vergi indirimlerinin uygulandığı ilk yıl olan 2018 yılı verilerine bakıldığında, vergi indirimlerinin yüzde 52.1'i en fazla vergi ödeyen yüzde 10'luk kesim için önemli bir kazanç sağladı (Lachmann, 2019: 10).

Trump'ın başkanlığının sıra dışı bir yönü de sermaye sınıfının kârını arttırmak için kurlsızlaştırma konusunda sınır tanımamasıdır. Ulaşım, iş sağlığı ve güvenliği ve çevre konusundaki kurlsızlaştırma girişimleri elbette Amerika için yeni değildir. Trump'ı farklı yapan, bu kurlsızlaştırmanın aşırı derecede olması ve toplum için doğuracağı son derece tehlikeli sonuçların tamamen göz ardı edilmesidir. Özellikle trenler ve uçaklar ile ilgili güvenlik düzenlemelerinin kaldırılması felakete yol açabilir (Buell, 2019). Toplum güvenliğinin özel sektörün çıkarları için göz ardı edildiği böyle bir durumda devletin görelisi olarak özerk davranabildiğini söylemek zordur. Bu politikaların meşrulaştırması konusunda devlet adım atmadığı için Trump yönetiminde devletin daha çok sermaye sınıfının açık bir aracı olarak hareket ettiği söylenebilir.

Trump yönetiminde sermaye sınıfının yararına olan politikalardan doğanın da çok olumsuz etkileneceği söylemek abartı olmaz. Krizden sonra Trump'ın sermaye sınıfının kârlarını tekrar arttırabilmesi için bulduğu çözümlerden biri de çevre ile ilgili düzenlemeleri gevşeterek maliyetleri düşürmek ve sermaye sınıfı için yeni fırsatlar yaratmaktır. Bu bağlamda, Trump yönetimi ABD'nin Paris İklim Anlaşması'ndan çekildiğini açıkladı, Obama döneminde imzalanan ve karbon salınımını azaltan Temiz Güç Planı'nı feshetti, madencilik alanındaki kısıtlamaları ortadan kaldırdı ve çevre ile ilgili düzenlemeleri ihlal edenlere gerekli cezaları uygulamaktan

imtina etti. Trump yönetimi ABD karasularında Obama döneminde yasaklanan deniz dibi petrol ve gaz sondajına da izin vereceğini de açıkladı. Açıklamayı yapan İçişleri Bakanı Zinke, enerjide egemen konuma erişmek için yeni bir yol açtıklarını ve en kuvvetli enerji süper gücü olacaklarını ilan etti. Miliband'ın sermayenin devletle bağlantıları ile ilgili söyledikleri paralelinde Zinke'nin uzun zamandır petrol ve doğal gaz endüstrisinin avukatı gibi çalışmıştı. Son olarak da, Zinke ve çevresini uzun süredir etkilemeye çalışan Energy Fuel Resources Şirketi'nin istekleri doğrultusunda Utah's Bears Ears ve Grand Staircase-Escalante ulusal anıtlarının alanını önemli bir miktarda küçültme kararı aldığı basına yansıdı (Keller, 2018).

Trump döneminde enerji alanında gerçekleştirilen kuralsızlaştırmalar fosil yakıtları endüstrisini yeşil enerji endüstrisine karşı kayırdı. Obama çevre alanında önemli düzenlemeler getiren bir başkandı. Krizle birlikte düşen istihdam oranlarını arttırmayı hedeflediğini söyleyen Trump, gerçekten bu amaçla hareket etse idi Obama zamanında yapılan düzenlemeleri daha da derinleştirmesi gerekirdi. Yeşil enerji endüstrisindeki büyüme oranı fosil yakıt endüstrisine göre daha fazla olduğundan eğer Trump Obama dönemindeki düzenlemeleri ortadan kaldırırsa idi yeşil enerji istihdamın artmasına daha çok katkıda bulunacaktı (Lachmann, 2019: 17-18).

Trump'ın bu tavrı Miliband'ın sunduğu çerçeveye uygun olarak kendisinin ve yönetiminde yer alanların fosil yakıt endüstrisi ile bağları ile ilişkilendirilebilir. Trump'ın bizzat kendisinin petrol, gaz ve kömür şirketleri ile yakın bağlarının olduğu ve bu şirketlerden milyonlarca dolar bağış kabul ettiği biliniyor. Trump'ın özellikle bir kömür patronu olan Murray Enerji'nin sahibi Bob Murray ile dirsek teması içinde olduğu ve Murray'ın çıkarlarına uyan adımlar attığı iddiaları gündeme geldi (CAP Action, 2019).

Fosil yakıtları endüstrisinin bağlarının Trump yönetiminde hava, su, toprak ve sağlığı korumayla görevli her kamu kurumuna uzandığına da dikkat çekiliyor (CAP Action, 2019). Örnekleme gerekirse, Çevre Koruma Bürosu'nun başına geçen Andrew Wheeler'ın Murray Energy ile bağlantıları var ve bu şirket için uzun süre lobi faaliyetleri yürüttü. Wheeler'ın ekibinde olan Hava ve Radyasyon Bürosu'nda Trump zamanında yönetici yardımcılığı görevine atanan Bill Wehrum, daha önce Hunton&Williams Şirketi'nin avukatı olarak Çevre Koruma Bürosu'na karşı birçok davada bu şirketi savunmuştu. Nancy Beck ise şu an Kimyasal Kirliliği Önleme Bürosu'nda yönetici yardımcısı vekili olarak görev yapıyor ama daha önce kimya şirketleri adına lobicilik faaliyetleri yürüten Amerikan Kimya Konseyi'nde önemli bir konuma sahipti. Yine Trump'ın enerji bakanı Rick Perry ise daha önce ortakları arasında Dakota Erişim

Boru Hatlarının da bulunduğu Enerji Transfer Ortakları'nın yönetim kurulunda idi (CAP Action, 2019).

Trump, 2016 seçim kampanyası sırasında Obamacare'i iptal edeceğini dillendiriyordu. ABD Bölge yargılarından Reed O'Connor 2018 yılı Aralık ayında Obamacare'in halka sağlık sigortası alma mecburiyeti getirmesi nedeniyle ABD anayasasını ihlal ettiği şeklinde hüküm verdi. Trump'ın partisi Cumhuriyetçi Parti ise bu kararı desteklediğini açıkladı. Ancak attığı twitleri ile ünlü olan Trump, 1 Nisan 2019'da attığı twitinde Cumhuriyetçi Parti'nin Obamacare'den çok daha düşük prim ve daha büyük indirimler getirecek bir sağlık hizmeti planı hazırladığını duyurdu. Trump, aynı twitte bu tasarinin oylamasının "Cumhuriyetçiler'in Senato'nun kontrolünü elinde tutmaya devam ettiği ve Temsilciler Meclisi'nin kontrolünü geri aldığı seçimlerden sonra" yapılacağını da açıkladı. Trump'ın bu beyanları, daha kapsayıcı ve avantajlı bir sağlık sigortası sistemi tesis etme girişiminden çok, 2020 seçimleri için bir yatırım olarak yorumlandı (Amerika'nın Sesi, 2019).

Trump'ın neoliberalizmi tekrar güçlendirmeyi başarıp başaramayacağı şüphelidir ancak işbaşına geldiğinden beri işçi sınıfı ve orta sınıf için olumsuz sonuçları olan ve önceki başkanlardan daha sert neoliberal politikalara imza atmıştır. Trump yönetiminin maliye politikası, artan savaş harcamaları ve iş dünyasının ödediği vergilerin azaltılması açısından bakıldığında, neoliberalizmin daha bir zehirli halidir. Trump'ın neoliberal politikaları bununla da sınırlı kalmamıştır; sendikalaşma ve toplu sözleşme hakkını hedef alan saldırıları yenilemiş, sanayinin kural dışılaştırılmasını hızlandırmıştır. Ayrıca şu ana kadar bu konudaki planları tam olarak netleşmemiş olsa da, sağlık güvencesi, eğitim ve sosyal güvenlik alanında planlanan kesintiler ve hükümetin özelleştirilmesine yönelik girişimleri hayata geçirilirse neoliberalizmi daha dayanılmaz hale getirecektir (Rasmus, 2019: 34).

6. Sonuç

Çalışma, neoliberalizmin yaşadığı büyük krize rağmen, neden ABD'de çok sınırlı olarak sorgulandığını ve kimi neoliberalizm uygulamalarının neden derinleştiğini anlamak için Obama ve Trump dönemlerindeki devlet ve sermaye ilişkilerine odaklandı. Bunu yaparken öncelikle Poulantzas'ın ortaya koyduğu Devletin Görelî Özerkliği Tezi incelendi. Poulantzas'a göre devlet, kapitalist toplumun devam ettirilmesinde ve istikrarının korunmasında kısıtlı bir şekilde özerk bir rol oynayabilir. Kapitalizmde siyasi ve ekonomik olan görelî olarak birbirinden ayrılmıştır. Devlet sermaye sınıfının açık bir baskı aracı olarak hareket etmez; bu sınıfın

çıkarlarını korurken tarafsız görünmeye ve bu sınıfın çıkarlarına olan politikaları meşru göstermeye çalışır.

Sermaye ve devlet arasındaki sıkı ilişkileri ortaya koyan ve sermayenin devlet politikalarını hangi yollarla şekillendirdiğini inceleyen Domhoff ve Miliband'ın sunduğu çerçevede ise devlet görelisi olsa da özerklikten yoksundur. Bu yazarlar sermayenin devletin işleyişine doğrudan katılım yoluyla ya da politikacılara çeşitli şekillerde sağladıkları desteklerle dolaylı olarak müdahale edebildiğine dikkat çekerler.

Domhoff ve Miliband'ın bu görüşleri ABD'de Obama ve Trump'ın sermaye sınıfı ile bağlarını ortaya koymada son derece başarılıdır. Obama yönetici sınıftan gelmiyordu ama eğitim döneminden başlayarak bu sınıfla sıkı bağlar geliştirdi ve değerlerini benimsedi. Obama'nın seçim kampanyası da sermaye sınıfı tarafından, özellikle de Wall Street tarafından, desteklendi. Obama yönetiminde krize dönük politikaları geliştiren elitler de sermaye sınıfı ile yakından bağları olan kişilerdi. Trump ise iş adamı olması hasebiyle sermaye sınıfının ABD devlet politikalarının oluşturulmasına doğrudan katılımını sağladı. Dahası, Trump yönetiminde de ekonomi ve çevre politikalarını oluşturan elitler finans sermayesi ile yakından bağları olan kişiler oldu.

Devletin ABD'de kriz politikaları oluşturulurken ve uygulanırken nasıl davrandığına bu perspektiften bakıldığında Obama ve Trump döneminde devletin görelisi özerkliğinden bahsetmek zordur. Devlet finans sermayesinin açık baskı aracı gibi davranmaktadır. Poulantzas, Devletin Görelisi Özerkliği Tezi'ni ortaya koyduğu kitabını çıkardığında Keynesçi ekonomi politikaları Batı Bloku'na hâkimdi ve siyasi ve ekonomik olarak görelisi olarak birbirinden ayrılmıştı. Devletin ekonomiye müdahalesi ise bugüne oranla çok daha fazla idi. Neoliberalizm ile ilgili bölümde değinildiği gibi, devletin bu gücü ve görelisi özerkliği neoliberalizmde ortadan kalktı. Finans kurumları devletin gücünü aşındırdı, devletin finans piyasalarını kontrol etme gücü ciddi olarak azaldı. Siyasi ve ekonomik olanın birbirinden görelisi özerkliği de kalmadı. Finans sermayesi devletin kontrolünü büyük ölçüde ele geçirdi.

Devletin görelisi özerkliğinden bahsedilemeyecek şartlar altında Miliband ve Domhoff'un ortaya koydukları çerçevenin sermaye sınıfının devletin politikalarını nasıl şekillendirdiğini anlamak için son derece elverişli olduğu anlaşıldı. Obama döneminde kriz sermaye sınıfı ile devlet arasındaki sıkı işbirliğini göz önüne serdi. Devletin yardımı olmasa idi sermaye sınıfı krizin yükünü emek sınıfının sırtına yükleyip tekrar kâr edebilecek hatta kârlarını arttırabilecek duruma gelemecekti. Krize karşı geliştirdiği politikalarla sermaye sınıfı ile yakın bağları olan Obama

yönetimi döneminde devlet, açıkça sermaye sınıfının bir aracı gibi davrandı ve neoliberal prensipleri kıyasıya uyguladı.

Yönetici sınıftan gelen ve sermaye sınıfı ile bağları Obama'ya göre daha sağlam olan Trump döneminde ise neoliberal politikalar daha da keskinleşti. Obama döneminde sermaye sınıfının çıkarları aleyhine çevreyi korumak için düzenlemeler yapılmıştı; fosil yakıtları endüstrisi ile yakın bağları çalışmada ortaya konan Trump yönetimi ise bunlardan geri döndü. İş güvenliği ve ulaşım gibi alanlarda imza atılan kuralsızlaştırmalar toplum güvenliğini tehlikeye attı. Bu adımları atarken devlet yine sermaye sınıfının direkt sömürü aracı gibi davrandı; kural koyma yetkisini sermaye sınıfının çıkarları için bir kenara koydu, görelî özerkliğini kullanamadı.

Sonuç olarak, hem Obama hem de Trump döneminde krize karşı politika geliştirilirken ve uygulanırken devlet görece özerklikle hareket edemedi; daha çok Araçsalci Yaklaşım'ın tezlerine uygun olarak genel olarak sermaye sınıfının, özel olarak da finans sermayesinin, bir aracı olarak davrandı.

Kaynaklar

- Amerika'nın Sesi. (2019), *Trump'tan Obamacare'e Karşı Yeni Hamle*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/trumphant-obamacaree-karsi-yeni-hamle/4858806.html>, (Erişim Tarihi: 29.7.2019).
- Aydın, A. (2016), *Cumhuriyetçilerin Zaferi Değil, Demokratların Başarısızlığı*, <https://www.birgun.net/haber/cumhuriyetcilerin-zaferi-degil-demokratlarin-basarisizligi-134939>, (Erişim Tarihi: 27.7.2019).
- Berberoglu, B. (2011), The Global Capitalist Crisis: Its Origins, Dynamics and Impact on the United States, *International Review of Modern Sociology*, 37 (2), s.159-184.
- Berberoglu, B. (2016), Introduction: The Global Capitalist Crisis and its Aftermath, (Ed.: B. Berberoglu), *Beyond the Global Capitalist Crisis: The World Economy in Transition*, s.1-17, New York: Routledge.
- Biography. (2018), *Barack Obama Biography*, <https://www.biography.com/us-president/barack-obama>, (Erişim Tarihi: 26.7.2019).
- Block, F. (1977), The Ruling Class Does Not Rule: Notes on the Marxist Theory of the State, *Socialist Revolution*, 33 (Mayıs-Haziran), s.6-28.

- Block, F. (1981), *Beyond Relative Autonomy: State Managers as Historical Subjects*, *New Political Science*, 2(3), s.33-49.
- Bochańczyk-Kupka, D. ve Pęciak, R. (2019), *Some Reflections on the New Challenges Facing the Modern State*, *Argumenta Oeconomica Cracoviensia*, 1 (20), s.23-37.
- Buell, J. (2019), *Trump Is Deregulating the Nation Toward Disaster*, <https://www.commondreams.org/views/2019/06/26/trump-deregulating-nation-toward-disaster>, (Erişim Tarihi: 26.12.2019).
- CAP Action. (2019), *Here's Everything You Need to Know About Trump's Fossil Fuel Connections*, <https://medium.com/@CAPAction/heres-everything-you-need-to-know-about-trump-s-fossil-fuel-mafia-54eda20f4a8b>, (Erişim Tarihi: 29.7.2019).
- Chastain, J. (2008), *The Story behind Obama's Rise to Power*, <https://janechastain.com/2008/03/13/the-story-behind-obamas-rise-to-power/>, (Erişim Tarihi: 30. 7. 2019).
- Dixon, K. (2011), *Wall Street Boosts Obama's Campaign Cash Haul*, <https://www.reuters.com/article/usa-campaign-obama-idUSN1E76L0PJ20110722>, (Erişim Tarihi: 29. 7.2019).
- Domhoff, G. W. (2014), *Who Rules America? : The Triumph of the Corporate Rich*, Santa Cruz: University of California.
- Elhefnawy, N. (2019), *Neoliberalism in a Time of Crisis: A Critical Assessment of the Defining Policies of the Obama Administration*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3317549 (Erişim Tarihi: 26.7.2019).
- Goodman, A. (2016), *A Classic State Capitalist": How Donald Trump Profited from Public Subsidies & Political Favors*, https://www.democracynow.org/2016/6/30/a_classic_state_capitalist_how_donald (Erişim Tarihi: 30.7.2019).
- Gulalp, H. (1987), *Capital Accumulation, Classes and the Relative Autonomy of the State*, *Science and Society*, 51 (3), s.287-313.
- Harvey, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press.
- Jessop, B. (1990), *State Theory: Putting the Capitalist State*, Pennsylvania: Penn State Press.

- Jessop, B. (2001), Bringing The State Back in (Yet Again): Reviews, Revisions, Rejections, and Redirections", *International Review of Sociology/Revue Internationale de Sociologie*, 11 (2), s.149-173.
- Kaiser, E. (2008), "Wall Street Puts its Money behind Obama", <https://uk.reuters.com/article/analysis-shares-obama/wall-street-puts-its-money-behind-obama-idUKNOA53525520080605>, (Erişim Tarihi: 27.7.2019).
- Kampf-Lassin, M. (2019), *No One Should Ever Listen to Anything Rahm Emanuel Has to Say About Politics*, <http://inthesetimes.com/article/21894/rahm-emanuel-atlantic-chicago-joe-biden-bernie-sanders-2020-politics>, (Erişim Tarihi: 27.7.2019).
- Keller, J. (2018), *Oil and Gas Ties Run Deep in the Trump Administration*, <https://psmag.com/environment/oil-and-gas-ties-run-deep-in-trump-administration>, (Erişim Tarihi: 30.7.2019).
- Kolin, A. (2019), Repression, Resistance, and Development of the Labor Movement in the United States, (Der.: B. Berberoğlu), *The Palgrave Handbook of Social Movements, Revolution, and Social Transformation*, s.117-151, Cham: Palgrave Macmillan.
- Kroll, A. (2010), *The Banker's on Obama's Team*, <https://www.motherjones.com/politics/2009/12/henhouse-meet-fox-wall-street-washington-obama/>, (Erişim Tarihi: 27.7.2019).
- Lachmann, R. (2019), Trump: Authoritarian, Just Another Neoliberal Republican, or Both?, *Sociologia*, 89, s.9-31.
- Marcetic, B. (2019), *How Obama Failed*, <https://www.jacobinmag.com/2019/05/obama-white-house-financial-crisis-hundt>, (Erişim Tarihi: 25.7.2019).
- Marshall, W. C. (2018), The Trump Administration and the Neoliberal Project, *Theory in Action*, 11 (3), s.58-82.
- Marx, K. (1904), *A Contribution to the Critique of Political Economy* (Çev. N. I. Stone), Chicago: The International Library Publishing Co.
- McLennan, G. (1989), *Marxism, Pluralism and Beyond*, Oxford: Polity.
- Miliband, R. (1969), *The State in Capitalist Society*, New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Miliband, R. (1972), Reply to Nicos Poulantzas, (Ed.: R. Blackburn), *Ideology in Social Science*, s. 253-263, Londra: Fontana.

- Peet, R. (2011). Inequality, Crisis and Austerity in Finance Capitalism, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4(3), s.383-399.
- Petras, J, and Veltmeyer, H. (2012). The Global Capitalist Crisis: Whose Crisis, Who Profits?, *International Review of Modern Sociology*, 38 (2), s.199-219.
- Poulantzas, N. (1972), The Problem of the Capitalist State, (Ed.: R. Blackburn), *Ideology in Social Science*, s. 231-253, Londra: Fontana.
- Poulantzas, N. (1973), *Political Power and Social Classes*, Londra: New Left.
- Poulantzas, N. (1974), Internationalisation of Capitalist Relations and the Nation-State, *Economy and Society*, 3(2), s.145-179.
- Rakamlar ve Yalanlar. (2018), *Amerikan Vergi Reformu: Yuvaya Dönüş*, <https://www.rakamlarveyalanlar.com/amerikan-vergi-reformu-yuvaya-donus/#fn-500-2>, (Erişim Tarihi: 28.7.2019).
- Rasmus, J. (2019). Crisis and Restoration of Neoliberal Policy in the USA: 2008–2018, *International Critical Thought*, 9 (1), s.31-63.
- Robinson, W. I., ve Barrera, M. (2012), Global Capitalism and Twenty-First Century Fascism: a US Case Study, *Race & Class*, 53 (3), s.4-29.
- Ross, B. ve Schwartz, R. (2008), *The Rezko Connection: Obama's Achilles Heel?*, <https://abcnews.go.com/Blotter/rezko-connection-obamas-achilles-heel/story?id=4111483>, (Erişim Tarihi: 30. 7. 2019).
- Rossi, M. R. (2018), *Trump's New Neoliberalism*, <http://new-compass.net/articles/trumps-new-neoliberalism>, (Erişim Tarihi: 29.7.2019).
- Sherman, H. J. (2016), The Great Recession and the Financial Crisis in the United States, the Epicenter of the Global Capitalist Crisis, (Ed.:, B. Berberoglu), *Beyond the Global Capitalist Crisis: The World Economy in Transition*, s. 35-65, New York: Routledge.
- Smemo, K. (2019), Managing a Regime in Crisis: The Twilight of Neoliberalism and the Politics of Economic Recovery During the First Year of the Obama Administration, (Ed.:, W. C. Rich), *Looking Back on President Barack Obama's Legacy*, s. 47-68, Cham: Palgrave Macmillan.

- Snowdon, B., Vane, H. ve Wynarczyk, P. (2005), *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, Northampton: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Springer, S. (2018), No More Room in Hell: Neoliberalism as Living Dead, (Eds.: D. Cahill, M. Cooper, M. Konings ve D. Primrose), *The SAGE Handbook of Neoliberalism*, s. 2569-2621, Los Angeles, Londra ve Yeni Delhi: SAGE.
- Van Apeldoorn, B. ve De Graaff, N. (2017), Obama's Economic Recovery Strategy Open Markets and Elite Power: Business as Usual?, *International Politics*, 54(3), s.356-372.
- Venugopal, R. (2015), Neoliberalizm as Concept, *Economy and Society*, 44, s.165-187.
- Yalman, G. L. (2015), Devlet, (Ed.: E. Aytekin, A. Atılğan ve G. Atılğan), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, 5. Basım, s. 69-87, İstanbul: Yordam Kitap.

